
Tisza István eszméi és politikai arculata

Tisza István halálának centenáriuma látott ismét nyomdai napvilágot Tökéczki László *Tisza István eszméi, politikai arca* című könyve, amelyben a nem régen elhunyt szerző „újrarajzolja” a magyar történelem talán legkiemelkedőbb politikusának és miniszterelnökének eszmevilágát, politikai nézeteit – amelyek valóban tiszteletre méltó nézetek, amiért sokan elismerték vagy éppen gyűlölték. Tökéczki Tisza-monográfiája eredetileg az ezredfordulón a Kairosz Kiadónál jelent meg.

Tisza István személyéről és életművéről a legutóbbi időkig „a haladó kortársak és az utókor” megcáfolhatatlan megállapításai élnek a köztudatban. Ezt hangoztatják az elmúlt idők tankönyvei, ezt sulykolták a különböző „népművelő” orgánusok. Jellemző, hogy bár elég sokan tudják, hogy ellenezte a háborút, de a nép – akaratával ellentétesen – mégis a háborús fanatizmussal azonosította. Személye az ügynevezett progresszív szemlélet számára még ma is a „feudális” Magyarország megtestesítője, bár aligha volt nála klasszikusabb liberális (szabadelvű) politikus. Tisza István – áttekintve politikai tevékenységét és szakirodalmi munkásságát – a valóságban a szélsőséges, radikális eszmék, a mindent gátlástalanul ígérgető illúziókat kergető politikusok, és hamis képet hirdető értelmiségiek ellenfele volt – de mindig a jogállami és az alkotmányosság keretei között, szenvedélyekkel fűtött szellemi eszközökkel küzdött. Szennvedélyesen szerette hazáját, a történeti Magyarországot, amelyért minden módon harcolt, folyamatos reálpolitikára is hajlandó volt. Elkötelezett híve volt a kiegyezésnek, ennél nagyobb jövőt nem látott hazája számára. Nem kívánta visszaállítani az 1848-as állapotokat, az előtte volt politikai rendszert és kiváltságokat. Ezekben a kérdésekben töretlen volt. Hívó keresztényként személyesen is vállalta szociális kérdések megoldását. Őszinte híve volt az önkormányzatiságnak, mert inkább hitt a gondok helyben történő, jó megoldásaiban, mint országos akaratok helyben való erőltetett megoldásában.

Valójában ki volt Tisza István, a tisztelt, szeretet vagy gyűlölt politikus? Tisza István – teljes néven szegedi és borosjenői gróf Tisza István – 1961. április 22-én született Pesten. Apja borosjenői Tisza Kálmán későbbi miniszterelnök, a dualizmus korának ismert politikus volt. A család nem volt „grófi család”, a címet édesapja fivére, Tisza Lajos kapta az 1879. évi nagy szegedi árvíz után romba dőlt város újjáépítésében kifejtett tevékenységért, Szeged új arculatának „megálmodásáért”. Mivel gyermektelen ember volt, főrangú címét fivére (Tisza Kálmán) fiaira hagyományozta. Édesanyja – Degenfeld-Schomburg Ilona grófnő volt. A Tisza-család református család volt, a Bihar megyei Geszten voltak birtokosok, ott gazdálkodtak. Tisza István középiskoláit részben Pesten a két felsőbb gimnáziumi osztályt már Debrecenben végezte, majd Berlinben, Heidelbergben és Budapesten végzett jogtudományi és közgazdaságtudományi tanulmányokat, az utóbbi helyen kapott államtudományi diplomát, politikatudományból doktorált. Diplomáinak megszerzése után öt évig a bihari birtokokon gazdálkodott, 1885-ben házasságot kötött Tisza Ilonával (unokatestvérel), amely házasságból két gyermek született.

Köztisztviselőként a Belügyminisztériumban ismerkedett a közigazgatás gyakorlatával, figyelemmel kísérte a gazdák agrárvitáit. Az agrárkérdésről több tanulmánya jelent meg a Budapesti Szemlében. A kor követelményeinek megfelelően egy évet szolgált önkéntesként a hadseregben, huszártiszti rangot kapott leszerelésekor. Aki közszolgálatba akart kerülni, így a politikai pályára készülőknek is, önkéntesként kellett katonai

szolgálatot vállalni. Leszerelése után tevékenyen részt vett Bihar vármegye politikai és gazdasági életében, 1886-tól – a Szabadelvű Párt programjával – képviselő, 1892-ig Víznaknát, ezt követően Újbányát képviselte az országgyűlésben, ahol a közigazgatási és közgazdasági bizottságokban működött. Több bank és pénzügyi választmányi tagja volt, amely tisztségekről később lemondott. Állandó képviselői munkája mellett a Szabadelvű Párt kilences bizottságának tagjaként több lényeges kérdés parlamenti előkészítésével foglalkozott. 1903. november 3-án az uralkodó miniszterelnökké nevezte ki, megtartva a belügyi és a király személye körüli tárcát. Nem volt könnyű helyzetben, mert a parlamenti ellenzék obstrukcióival szinte megbénította az országgyűlés munkáját, Tisza első miniszterelnöksége idején kellett a parlamenti hárszabályt módosítani, amely erősen korlátozta az ellenzéki képviselők mozgásterét a törvényhozásban, amely az obstrukciót volt hivatva letörni. Ugyan obstrukcióval nem húzták az időt, de a parlamenti „arénában” dúló vita felmorzsolta a Szabadelvű Párt többségét, a kiváltak megalapították az Alkotmánypártot, a király 1905. január 3-án feloszlatta az országgyűlést, az új választások után Tisza István lemondott, ideiglenesen visszavonult a politikai életből, de 1907-től már aktívan részt vett a Nemzeti Munkapárt szervezésében, amelyet Tisza István végül 1910. február 19-én megalapított és győzött a júniusban kiírt választásokon. Miniszterelnökké – Lukács László lemondása után – 1913. június 10-én nevezte ki az uralkodó, akkor, amikor számos kényes ügy – választójog, hadseregfejlesztés stb. – feszítette a hazai parlamenti és politikai életet. Tisza nem volt a közelgő háború híve, mert úgy látta, hogy ez veszélyezteti a kiegyezéssel létrejött dualista állam létét és tekintélyét. Szerbiával szemben nyíltan hangoztatta a rendezetlen ügyek mielőbbi megoldását, rendezését, a Román Királyság haderejét a Monarchia ellenségei közé számította. Ezért is ellenezte a sarajevói merénylet után a háború lehetőségét. A Vilmos császárral történő megbeszélés után „vállalta” a háborúba való bekapcsolódást, bár továbbra is tartott Ausztria-Magyarország védtelenné válásától, Románia akkor már teljesen kiszámíthatatlan magatartásától, az erdélyi románság esetleges lázadásától.

A háborús sikerek elmaradtak, az egyre terebélyesedő háború előrehaladtával mindinkább erőteljesebbé vált a reformtörekvések – a választójog kiszélesítése és a szociális reformok – parlamenti követelése, amelyekkel szemben Tisza ellenállt. Ferenc József halála után a trónra lépett (1916. december 30.) IV. Károly mérsékelt reformokkal kísérletezett, így Tiszára nem volt „szüksége”. Ezután Tisza nem nyilvánított véleményt az országgyűlésben folyó vitákról, sőt ezredparancsnoki beosztást vállalt az olasz fronton. Végül az a szomorú feladat hárult rá, hogy 1918 októberében a magyar országgyűlésen ő jelentette be a háború elvesztését. Nem távozott vidéki birtokára, ahol biztosan nagyobb biztonságban lett volna, október 31-én zuglói otthonában meggyilkolták. A radikális és szélsőséges politikai csoportok Tisza Istvánt vádolták a nagy háború elvesztéséért, a háborúba történt belépésért. Az 1920–40-es években is az igaztalan vádak sorozata érte, az 1945 utáni történetírás egyszerűen a dzsentr Magyarországi képviselőjeként és védelmezőjeként emlegette. Tőkéczi László valóban aprólékosan tanulmányozta Tisza István megjelent munkáit, írásait, parlamenti és más fórumokon elmondott beszédeit, hogy levonhassa végső összegzését, vitába szállva a Tisza Istvánról alkotott téves eszmékkel, ítéletekkel. „A magyaroknál szerencsésebb, folyamatosságaiában meg nem tört társadalmakban a Tisza Istvánhoz hasonló államférfiak a nemzeti panteon legnagyobbjai között foglalnak helyet. Jól mutatja hazánk XX. századi történelmének szerencsétlen alakulását az a tény, hogy a legnagyobb e századi magyar nemzeti politikus alakja ismeretlen, vagy ami még rosszabb,

hogy máig „progresszív” (hamis) ítélet szerint került a köztudatba. A gyógyulás kezdete lehet, hogy az óriási Tisza István életművet reálisan, az idealizálás kompenzációs tévedései nélkül megismerjük.” A szerző, Tökéczki László történészként ebben látta fő feladatát. Azért beszélte sokat és részletesen Tiszát, hogy sok történészt biztasson újabb munkák és értékelések megírására. Tökéczki szerint Tisza István egy normális polgári politikus volt, minden radikalizmus és szélsőség ellensége, aki illúziók nélküli, antiutópikus álláspontot elfoglalva keményen harcolt olyan politikai irányzatok ellen, amelyek a magyarságot veszélybe sodorhatták. Életművének fontosságát éppen az jelenti, hogy képes volt a magyar politikai gondolkodás hagyományait képviselve kritikusan elemezni az előretörő „modernségek” tömegtársadalmi jelszavait és céljait, így kijelölve a szerves megújulás fő vonalait is. A XX. századi magyar és közép-európai történelem sajnos a tragikus jövő ellen eltökélten harcoló Tiszát igazolta, nem pedig ellenfeleit.

(Tökéczki László: Tisza István eszmei, politikai arca. Budapest, 2018, Közép- és Kelet-európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány, 268 p.)

